

KÖZMŰVELŐDÉS.

Az erdélyi róm. kath. irodalmi társulat heti közlönye.

MEGJELENIK MINDEN SZOMBATON.

Előfizetési díjak:	A társulat minden rendű tagjai a lapot tagdíjajkért kapják.	A lap szellemi részét illető cikkekre a szer- kesztőségnek, az előfizetési pénzek a pénz- tári, — az esetleges reklamációk pedig a kiadóhivatálnak küldendők.
Egészévre — — — — — 8 kor.	—	—
Félévre — — — — — 4 „	—	—
Negyedévre — — — — — 2 „	Keziratokat nem adunk vissza.	—

Magyar művészet.

Művészi tevékenység első királyunk Szent István alatt veszi kezdetét hazánkban. Szent István megvetvén alapját a királyságnak és vele a kereszténységnek, ezek megerősítésére németeket hí be az országba, kik neki e nagy munkában segítségére voltak. Egyszersmind nagyobb építési tevékenység veszi kezdetét s ezzel karöltve a többi művészet is művelőkre talál. Történeti adataink, sőt elvéve építészeti maradványaink beszélnek arról, hogy első, szent királyunk néhány nagyobb templomot építtetett.

Utódai alatt sem szűnt meg a művészi tevékenység, a miről leginkább a korbéli, aránylag nagyobb számban fennmaradt műemlékeink tesznek tanúságot, melyeken úgy a szobrászatnak, mint a festészetnek elegendő tér jutott. Ugyanis ezen korban sem a szobrászat, sem a festészet nem lép fel, mint önálló művészet, hanem mindkettő kizárólag az építészet szolgálatában áll. Ezen időből műtörténeti adatokban azonban nem dűnlakodhatunk, a mennyiben azok jó része, vagy elpusztult, vagy ha fennmaradt, még eddig csak részben van feldolgozva.

Ha épületeink jó része áldozata lett a különböző pusztításoknak, mennyivel inkább érte hasonló sors, a később önállóvá lett szobrászati és festészeti alkotásokat. Legfőlegb írott adat említi meg, hogy ilyenekkel is birtunk. Így pl. a nagyváradi Szt. László lovasszobor és Zsigmond király lovas szobra Budán a Szt.-Györgyi téren, mely művek alkotói, mint azon kor legjelesebb szobrászai és ércöntői külföldön is eléggé ismertek voltak; a miről a prágai Szent György szobor tesz tanúságot, melynek megalkotói *Kolozsvári Márton és György*, Miklós festő fiai voltak. IV. Károly eseh király hallván bíröket Prágába hitta a két mestert, kik itt Szt. György lovasszobrát 1373. elkészítették, mely teljes épségében maradt fenn napjainkig és a Szt. Vitus székesegyház előtt elterülő tér méltó díszé.

E szobor Szt. György lovat panczéiba öltözve tünteti fel, a mint a sárkányt lóhátról megöli. Páratlan gonddal van a mű minden egyes részefmegmuntázva, mégis az egészet elevenég és összhang jellemzi. A szobor feliratát régi feljegyzésekből ismerjük, mely következőkép hangzott: „Anno domini 1373 hoc opus imaginis sancti Georgii per Martinum et Georgium de Clussenberch conflatum est“. Hol *Clussenberch* a *Clausen- burg* középkori alakja.

Ez a két művész készítette Szt. László lovasszobrát. Ipolyi Arnold „A középkori szobrászat Magyarországon“ című művében a következőket írja ezen szoborról: „De ezen század s talán egész nemzeti középkorunk legnagyobb-szerű, legremekebb plastikai alkotmánya Szent László érc lovasszobra volt, szent királyaink hasonló érc álló szobrai csoportozatával Nagyváradon a székesegyház előtt. Még a XV-ik és XVI-ik századi szemtanu írók is, mint Bonfinius és Istvánffy, Miles és Révai elragadtatással szólnak felőle. Az ugylátszik ép oly kolosszális, mint kitünő művi lovasszobrot 1390-ben III. János nagyváradi püspök készítteté, mint felirata szólott, *Kolozsvári György és Márton* ércöntő szobrászok, Miklós kolozsvári festőnek fiai által. A magas márvány talapzaton álló ércszobor, ló s lovat, végtől végig megaranyozva ragyogott. A lovon ülő fejedelem kezében harci bárdját emeltevalamint csodálatosn fényes műnek hirdetik az írók, úgy éneklék a költők: mint már a régi magyar ének Szt. Lászlóról:

Képed feltették a magas kőszálla,
Fénylik mint nap, sávyog mint arany.

És Janus Pannonius a XV. században verseli:

Tu qui rutilus equus sub armis
Dextra belligeram levas securim.

A lovasszobor körül álló három királynak hasonlóan megaranyozott s ugyanazon kolozsvári művészek által öntött ércszobrát, még jóval előbb 1370-ben készítette az Aba nemzet, ségből származó Nethkei Dömötör püspök. Mind a három sarkantyusan, s a nyakról lánczon leelő karddal volt elő állítva, Az első bárdot, a másik az arany országalmát, a harmadik királyi pálcát és tört viselt kezében. Az alak mellett éretábla hirdette a mű alkotója Dömötör püspök s a művészek nevét; míg az utóbbiak mellett az ország címere a kétágu kereszt, ércbe vésvé volt. Nyilván *Szt. István, László, s Imre* fejedelmek szobrai lehettek.

De ezen nagyszerű mű is végleg elenyészett. A török Nagyvárad bevétele alkalmával ágyukat öntetett belőle.

A valószínűleg Szent Lászlót ábrázoló szobor pajzsán ezen felirat volt olvasható: „Anno domini MCCCLXX. serenissimo principe regnante domino Ludovico rege Hungarie XXIX. venerabilis Dominus pater Demeterius, episcopus Varamadiensis, fieri fecit has sanctorum imagines per Martinum et Georgium, filios magistri Nicolai pictoris de Colosvar.“ A király lovasszobrán ugyancsak a következő felirat volt látható: „Anno domini 1390, die XX. mensis Maji, rege Sigis-

muudo et Maria regina feliciter regnantibus, hoc opus fieri fecit reverendus in Christo pater domiuus Joannes, episcopus Varadiensis per magistros Martinum et Georgium de Colosvar in honorem sancti Ladislai regis."

Ezen szobrok alkotói ugyanazon mesterek, kik a külföldi neves műtörténészek által annyira magasztalt prágai Szent-György szobrot készítették.

A prágai szobor kiválósága, indokolta teszi és igazolja régi írónk magasztalásait eme mesterek hazai alkotásairól, feltűnteti ügyességünket és művészi képességünket, de egyszerűsággal feltűnteti a mi vesztességünket, mely bennünket ezen műre mekkor elpusztításával ért. Föltehetjük, hogy ehhez hasonlóan pusztult el sok más jeles alkotásunk is így nem esoda, ha e tekintetben olyan szegények vagyunk.

A renaissance is korán meghonosult hazánkban. Mátyás király udvarában élénk művészi élet volt, hova Olaszországból közvetlenül plántálták át az új művészetet, megelőzvében ebben a többi európai, művelt nemzeteket. Különösen Beatrixszal való házassága után volt az Olaszországgal való érintkezés hatása érezhető. Mátyás olasz mestereket hívott az országba, ezek közt az első *Benvenuto da Majano*, kit még *Camiccio*, *Cellini*, *Baccio*, *Fioravanti* és a *Trani* testvérpár követett. Az egykorú írók nem győzik eléggé dicsérni mind amaz alkotásokat, melyeket a művészetszerető király a fentemlített építészek segítségével alkotott. Sajnos, hogy mindebből csak esekély töredék maradt fenn.

De ő nemcsak az építészet partfogolta. Így tudomásunk van arról, hogy *Filippo Lippi*, kora egyik kiváló képműve, képeket festett a király számára. Az akkori szoborművek közül Mátyás és Beatrix nagy művészi becsesél bíró, domborművi képei (jelenleg a bécsi császári muzeumban), tanuskodnak a kor szobrászművészetének fejlettségéről.

Felső-Magyarországon különösen az egyházak, de a városok is szolgáltatnak méltó feladatokat a szobrászoknak és festőknek, kiknek jó része nem külföldi volt, miként azt régebben sokan állították, hanem leginkább hazai művészek, a mint ez az íleto városok számadáskönyveiből és egyéb okleveleiből kitűnt.

A török uralom korszaka azonban nem volt kedvező a szépen virágzásnak indult művészet továbbfejlődésére. A másfélszázéves küzdelmek, csaták talán a harci vitézség fokozására szolgálhattak, de a művészet esemetejének nem képezheték eltetadó talaját. A török alkotások sem gyakoroltak hatást betolyást a mi művészetünkre, mert a szellem, mely azokat létrehozta merőben ellentétes a magyar-keresztény feltogással, egyébként is számuk aránylag oly esekély volt hogy ez oknál fogva se lehetett lényegesebb hatásuk, másrészt helyükönél fogva sem, mivel az országnak csakis egy részén keletkeztek.

A XVII. században két jeles tehetségű festő bukkan fel egyszerre: Mányoky és Kupeczky. Mindketten a külföldön találtak tehetségüknek és működésüknek megfelelő teret. *Mányoky Adám* Szokolony (Sáros m.) született 1673. nemes szülöktől. Először Scheinál tanult, majd Párisba költözött, hol *Largillier* tanítványa volt. Tanulmányai befejeztével a Rákóczy család festője lett s innen megbízatással Hollandiába küldték. Az itteni művészek nagy befolyással voltak művészetének további fejlődésére, a mely ettől kezdve a

realisztikus irány felé hajolt. Hollandiából Berliube tette át lakását, majd Drezdába, hol 1713-ban udvari festővé nevezte ki III. Ágost szász király, és egyébként is sok kiténtetésben volt része. Itt halt meg 1757-ben. Mányoky különösen az az areképfestésben jeleskedett, és ezen a téren európai hírnévre tett szert. Kiválóbb alkotásai III. Ágost, Sapiaha és Sembek kancellárok areképei. Művein a pontos rajz, az erőteljes jellemzés s az élénk, tartalmas szíves tanuskodik művészetéről.

Kupeczky János a kor divatja szerint ugyancsak az areképfestést művelte, bár elvéte történelmi és bibliai tárgyú képeket is festett. 1667-ben született Bazinban. Atyja takács volt, ki családjával Csehországból a XVII. század közepe táján vándorolt, illetőleg menekült Magyarországra, az ottani vallásüldözések elől. Az atya fiát takácsnak szánta, de a fiú lelkében korán ébredezett a művészet iránti hajlam s látva, hogy atya hajthatatlan marad, megszökött hazulról. Bécsben majd Lucernben festővé képezte ki magát. Ez utóbbi helyen Klausz festő vette pártfogásába. Innen Rómába vándorolt, a honnan 22 évi tartózkodás után Bécsbe költözött. Kezdetben vándorlásai közepette nagy nyomorral küzdött, de akaratereje és tehetsége révén elérte azt, hogy mint első rangú festő tér vissza az osztrák fővárosba. Az udvar különös kegyével tüntette ki; megküntálták az udvari festői címmel, de ő az nem fogadta el. Bécsben tartózkodási ideje alatt megnősült, Klausz lucerni festő leányát, Katalint vevén feleségül. De házasa élete nem soká volt boldog, mert neje bütlenné lett. Vallási meggyőződése miatt támadt kellemetlenségei kényserítették arra, hogy lakását Nürnbergbe tegye át. Itt nagy örömmel fogadták a nagyhírű művészt és nagyszámu megrendeléssel foglalkoztatták, míg 1740-ben meg nem halt. Meg Bécsben való tartózkodásának ideje alatt volt Kupeczky Rákóczy udvarában, bár itt ugyáltszik nem sokáig tartózkodott. Művei közül néhány Magyarországon is látható, de műveinek jórésze külföldön található.

Ő is a realisztikus irány híve. „Költészet, világ, mythologia és ezeknek ragyogó képei nem izgatták fel művészi phantasiáját; legfeljebb a biblia és egyház bírt reá hatással, de még az sem volt képes benne valami nagyobb-szerű eszmét költetni, valami hatásos képet támasztani. Annál nagyobb erővel ragadták meg azon szépségek, miket a természet örök tárhaza közvetlenül nyujthatott neki. Ő azoknak az elvét látszott követni, a kik a természetet tartják azon egyedüli mesternek, a kit tévedés félelme nélkül követhetni. Ehhez képest annak tanulmányozására fordította legfőbb figyelmét, annak titkai ingerelték őt leginkább és pedig azon tüneteiben, melyeket az emberi élet nyujt” mondja egyik életírója és ez csakugyan jellemzi őt.

Kupeczky és Mányoky nem eredeti tehetségek, de a Rembrandt, Van Dyck és más, különösen olaszországi hatások egybevetéséből keletkezett irányzatnak kiváló képviselői. —

A barock-művészet nem egy kastélylyal, templommal van képviselve hazánkban. De a korszak végével mostoha viszonyok közé jutott a művészet s a XIX. század kezdetével sem indult meg élénkebb művészi élet. Csak Trefort Agoston miniszter fellépése jelent baladást e téren, kiknek minden törekvése oda irányult, hogy felvirágoztassa a magyar művészetet.

Páratlan az a haladás, melyet hazánk néhány évtized alatt felmutatni képes. A múlt század elején élt egy-két festő inkább csak az arcképfestést — az egyedül, mit közönségünk némileg pártolt — művelte. Szobrászatunk XIX. századbeli fejlődésének kezdete *Ferenecz* nevéhez fűződik, ki a beléhelyezett reményeket nem váltotta be, tehetsége nem állván arányban azon feladatokkal, melyeket az első lelkesedés hevében neki juttattak. 1839-ben megalakult Trefort kezdeményezésére a mű-egyesület, mely működését csakhamar az első, rendezett kiállítással meg is kezdi. *Márkó Károly* az első művész e korból, ki nevét a magyar bazaar határain túl is ismertté teszi. 1832-ben költözött Rómába, hol a tájkép festés szolgálatában töltötte életét és finom, eszményített festményeivel kiváló helyet foglal el műtörténetünkben.

A múlt század 70-es éveiben állították fel az első képzőművészeti iskolánkat, mely azóta Keleti Gusztáv vezetése alatt üdvös munkát végez. Második ilyen irányú lépés a mesteriskola megalapítása volt, hol tehetségesebb fiatal festőink készsülnék Benczur Gyula vezetése alatt magasabb művészi képzésben. Ma már a király, a kormány s a társadalom mindent megtesz, hogy szépen fejlődésnek induljék a képzőművészetünk a megkezdett uton maradjon. Régebbi művészeink jórésze külföldön tanult és így műveik az ottani mesterek hatása alatt állottak; mostani tárlataink azonban már azt bizonyítják, hogy az ifjabb nemzedék, különösen a mióta hazánk szép tájait és az azokban élő jellegzetes népies alakokat mindegyre jobban tanulmányozza, a nemzeti irány kifejezésére is képes. Ezen cél érdekében különböző helyeken művész-telepek létesültek, hol művészeink nyári tanulmányait folytathatják, melyeknek üdvös hatása el nem maradhat. Az építészeti terén újabbban emelt, emlékszerű épületeink tanakodnak haladásunkról s egyszersmind a múlt emlékeit is megbeszélmi tanultak.

Tekintve azt a szédületes különbséget, mely a mai művészi állapotok és a múlt század elején volt állapotok közt van, biztató jelnek vehetjük ezt, művészetünk továbbfejlődésére, melyben a magyarság első csirája immár győztesen keret vert.

Csányi Károly.

Az erd. r. k. státus középiskolái.

(Folytatás.)

3.

A tanulmányi előmenetel hű képének kiegészítésére be kell mutatnunk az érettségi vizsgálatok eredményét is. Státusunk 5 középiskolájában (a Kézdivásárhely-kantai nem főgymn.; a kolozsvári, kimutatásainkban seholsem szerepel) összesen 123 tanuló jelentkezett érettségire vagyis a teljes létszámnak 8-67%-a. A jelentkezők közül érett lett 94 ifjú, azaz a jelentkezők 76-42%-a.

Ha mármint a tárgyankénti előmenetelre egy futó pillantást vetünk, azonnal szembeötlök, hogy a legtöbb bukás a latin nyelvből történt. Pontosabb vizsgálat után pedig kitűnik, hogy az összes bukottak (395) közül 220 kapott elégtelen tanjegyet a latinból, vagyis a bukottak 55-70%-a, az egész létszámnak pedig 13-53%-a.

Méltán vehetjük fel a kérdést, mi lehet ennek az oka ?

És önként kínálkozik az alkalom, hogy a latin nyelvbeli oktatás gyenge eredményének okát kutassuk. Talán a didaktikai eljárásban van a hiba? Alig hiszünk; mert hiszen a tanárok már csak az évek óta hangoztatott eredménytelenség vádjától is sarkalva, minden lehetőet elkövetnek, hogy jobb eredményt mutathassanak fel. Avagy talán annyi buzgó fáradozás még mindig nem találta meg a kulcsot a latin nyelv furfangos lakatjához? —

A legtöbb esetben hajlandók az eredménytelenséget a tanárok rovására írni. Persze ez a legkönnyebb eljárás. Semmi fejtörés, semmi gondolkodás avagy kutatás nem szükséges hozzá. Pedig a kevesebb kielégítő eredménynek oka olyan kézen fekvő, oly könnyen felismerhető, hogy nagyon bámulunk, hogy tanárok, a kik pedig ezt a körülményt mindnyájan jól ismerik, eddig tanításiügyi lapokban kemény és irtó harcot nem kezdtettek ellene. Ez az eszköz, mely már-már a tanítás komolyságát veszélyezteteti és az eredményt illuzóriussá teszi, a diáknyelven u. n. „puska”. Minden iskolai auktornak megvan a maga puskája. Tanári emberek készítettek. Megengedem, hogy tiszta, jó szándékkal, de elszámították magukat. Az oktatásnak ezzel semmit sem használtak, de végtelentül sokat ártottak. Azzal a számítással csinálták, hogy a tanulónak otthoni készítése alkalmával, átküzdhetetlen nehézségeknél legyen egy utbaigazító barátja. Így fogva fel a dolgot, a puska csak jó lehet. Ám a diákok hány százaléka gondolkozik így? Sőt a kezdetben önjere támaszkodó, komolyan foglalkozó diákok is elcsábítja a könnyű munka, mert ez ragadós, mint a pestis. Ilyenformán a felületesség az iskolákban általánossá lesz elannyira, hogy a tanulók javarésze kevesebb szöböséggel, ingadozóbb alapismeretekkel küszködik a felsőbb osztályokban, mint az alsókban, mikor még puskára nem volt szükség. E szerint a puskák nemcsak az oktatás eredményét veszélyeztetik, hanem aléha, felületes, könnyelmű munkához való szoktatás által erkölcsileg is káros hatásúak. De e puskák nemcsak a latin nyelv oktatásának eredményét teszik kétesé, hanem megromítják a tanulók magyar nyelvérzékét is. A fordítók ugyanannyira a tanulók közletlen érdekét tartották szem előtt, hogy a lehető legszorgalibb, szöszrinti fordítást készítették s sokszor oly vad magyartalanságokat találnak fel, hogy az ember nem tudja, hogy boszankodjék-e a vakmerő nyelvicamítások miatt, vagy nevéssen-e a tudatlanságnak is beillő felületességen. A puskáknak ez az oldala annál inkább megróható, mert ma már minden jóra való tanár a fordítási műveleteket az anyanyelvi sajátosságok érvényesítésére is felhasználni iparkodik. Sőt bátran mondhatjuk, hogy az idegen nyelvről való fordítások a legalkalmasabbak arra, hogy a tanárt és tanulókat egyaránt kényszerítsék nyelvünk szölamainak, sajátosságainak nemcsak felismerésére, hanem alkalmazására is. — E rövid rámutatásból is helyesnek ítélni bárki is azt a meleg óhajtásunkat, hogy minden iskola a legkeményebb irtóharcot indítsa a puskák ellen, sőt feltétlenül szükséges volna, hogy közoktatásiügyi kormányunk határozottan eltássa jövőre az ilyen iskolai célokra készült fordítások újabb kiadásait illetőleg készítését. A kiadó és fordítók zsebe lehet hogy megszínleud ezt az eltáttást, de hogy a latin nyelv oktatásnak határozott és elvitázhatatlan hasznára lenne — úgy hiszik egyetlen nem érdekelt tanár sem vonja kétségbe. Annál is inkább keresztül kellene ezt az irtóháborot vinni, mert újabb

minden auktorhoz gondosan készült *praeparatók* találhatóak, melyekben a tanuló minden okvetlenül szükséges (sőt sokszor felesleges) felvilágosítást és utmutatást megtalál az előkészüléshez anélkül azonban, hogy azok a komolyabb munkától teljesen felmentenék.

Lehet, hogy némelyek a fentebbiekkel nem tartják megokoltnak a latin tanítás eredménytelenségét, mások meg talán éppen nevelésének találják ezt a rövid fejtegetést. Lehet, mondjuk, mert a dolog igen kézenfekvő, útsza, átlátszó, már pedig hozzá vagyunk szokva, hogy oktatásügyi kérdésekben bonyolult kombinációkat, kétes értékű feltevéseket állítsunk fel, mert hát ezt így kívánja a német szellemű paedagógia és didaktika. Ám próbáljuk csak meg a területes munka eszközlőt minden módon és minden erőnkkel kidobni az iskolából, meglátjuk, kinek lesz igazza. Részünkről a mennyire lehetséges volt, eddig is probatum est.

A tanítás anyaga meglehetősen egyazonos valamennyi iskolában, a mi kívánatos is. A tankönyvek tekintetében stacionárius magyaranyű eltérések. A tanítás anyagáról szólunkban eszupán csak a magyar írásbeli dolgozatokról akarunk megemlíteni. Első sorban bibisáok találjuk, hogy a dolgozatok a legnagyobb részt eszupán a magyar nyelvi studiu. mokkalálalanak kapcsolatban, holott fölülte kívánatos volna, hogy a többi tárgyakkal is szorosabb összekötetésbe hozassanak. Még a történelem tanára e tekintetben legkevésbébbet panaszkozhatik, de többet a természettajr, a természettan, a bölcsélet tanára, de legtöbbit a latin irodalom tanára. Pedig valójában kínálva kínálkoznak olyan tételek, melyek az idegen nyelvű iskolai olvasmányok feldolgozásán épülnek fel. Nem mondjuk, hogy általában nincsenek erre való tekintettel tanáraink, eszupán azt bangoztatjuk, hogy nem eléggé tekintenek még e fontos körülményekre. Aztán még más természetű bibákat is lehet észrevenni az írásbeli tételeknél. És pedig vagy tulságosan követelők s nem az illető osztály ismeretköréhez mértek vagy pedig nagyon is üresek, tartalmatlanak, esinos kidolgozásra nem valók. Egyik iskolánknál a VIII. oszt. tételei közt van pl. ez: „Az idegen irodalmak hatása a megújulás korában“. Eltekintve attól, hogy a tétel nincs szabatosan körülírva, más oldalról olyan természetű, mely a tanulót egyenesen arra utalja, hogy hetet-havatöl összeolvasván, dolgozatát összetakolja, mert föle honnan kívánhatnók, hogy az éppen azon körbeli idegen irodalmak termékei közül csak a lényegesebbeket is ismerje. Már pedig ezen ismeret nélküli a tétel kidolgozása semmi pozitív haszonnal nem járhat. Nem lehet ugyanis az a célunk, hogy a tanulót eszupán arra ösztönözzük, hogy olvasmányait egy egészbe összerójja, hanem az az egyik fontos cél, hogy már bizonyos önállóság-ra késztessek. — Egy másik iskolánál az V. oszt.-ban egyik tétel ez volt: „Az erdő télen“. Véleményünk szerint leírásra főleg olyan tárgyakat kell feladni, melyeket a tanulók saját, közvetlen szemléletük alapján írhatnak le s a mellett alkalmasak sok és sok képzett alakítására. Már pedig nagyon kevés tanuló lehet, a ki a „téli erdőt“ szemléltette. Ugyanezen iskolánál a VI. osztályban kilenc dolgozat közül ötnek az anyaga a dráma köréből van merítve, holott a tanterv szerint a dráma elmélete, e fokon, az oktatásnak csak másodrendű feladata. — Azt sem tartjuk helyesnek, hogy egy másik intézetben a VII. oszt. tanulónak Gaal J. „Peleskei nótárius“-át tizték ki méltatásra és fejtegetésre. E célra

eszupán általánosan elismert műrenek való. Ugyanitt a VIII. osztban mindjárt első tételtől ez volt feladva: „A politika hatása az irodalomra“.

Szép tétel, jó tétel, megfelelő tétel, de nem az év elején, mikor az irodalomtörténetet tanulni kezdik, hanem az év vége felé, midön már volt alkalmuk megismerni a politika és irodalom egymásra való kölcsönhatását. . *Csoknói* költészetét pedig kath. középiskolában több okból nem adunk fel hővenb méltatásra. Nagyon öletszerűnek találjuk ezt a tételt: „Hasznárválhatott-e Jul. Caesar halála a köztársasági Rómanak?“. Hát ugyan mit kell ezen okoskodni? A következmények megadják a megfjtést. — Nagyon tág és körvonalozatlan tétel: „Komikum a magyar színművekben“. Tulságosan szakszerű s nem talál a középiskolai oktatás keretében, habár több helyen találkozunk vele, — az a tétel, mely a *magyar legendák és bibiafordítások* nyelvészeti vizsgálatát tűzi ki feladatul. — Még egyet az írásbeli dolgozatokról, mit legelől kellett volna felemlítenünk. *Nagyon kevés kath. vonatkozású van köztük*. Jó lesz jövőre e tekintetben is nagyobb figyelmet forrástanunk. Csak a minapában olvastuk egy prof. tanárnak arra való buzdítását, hogy mindenféle tankönyvbe bele kell vinni a prof. szellemet, még a math. példatárba is. Ez utóbbit ugyan ostobaságnak tartjuk, de a hol könnyedén és természetesen alkalmazhatjuk a kath. szellemet, miért ne tennők. Erre az írásbeli dolgozatok nagyon is alkalmasak.

Több értesítőben hiában kerestük a *házi olvasmányok* felsorolását, a mivel korántsem azt akarjuk mondani, hogy itt-ott ne lettek volna kijelölve a háziolvasmányok. De nem ártana minden *Értesítőben* közölni, hogy e tekintetben is okuljunk egymástól, sőt nem ártana egyszer akár *Értesítőben*, akár congresszusunkon a háziolvasmányok kérdését bővebben is fejtegetni, hogy ebben a tekintetben is bizonyos egységesebb irányzatot honosítsunk meg.

(Folytatjuk.)

Tarlózás

a belső-szolnoki esperesi kerület történetéből.

Összeszededgeti: *Kovács Gyárfás*.

IV. Plébániák.

Apa-Nagyfalu. Anniversarium dedicationis et consecrationis templi. Ez ügyben Fogarassy püspök 1870. évi szeptember 18-án 2211 szám alatt kiadott rendeletével úgy intézkedett, hogy e két ünnepe (Festum dedicationis et consecrationis templi) egy napon t. i. szent Gellért püspök és vértanu napjához legközelebb eső vasárnap tartassék meg, midön az arra magokat kellően előkészített hívek 40 napi búcsu áldásában is részesülendnek. Az okmány erre terjedő részének szavai ezek: „Ut vero perennis Sacrae hujus Solennitatis memoria fructuosam in animis fidelium pietatem, vereque poenitentiae ac spiritualium gratiarum vivum desiderium excitet, *Anniversarium Festum Dedicationis hujus a Nobis in honorem S. Gerardi Episcopi et Martyris consecratae Ecclesiae Apa-Nagyfalvensis una cum Titulo Ecclesiae ad Dominicam ipsum festum P. Gerardi Episcopi et Martyris in diem vigesimum quartam mensis Septembris incidens proxime sequentem in potestatis Nostrae Ordinariae hisee defigimus ac in-*

super in hoc ipsum dedicationis et tituli Ecclesiae festum quotannis ritu consueto solemniter celebrandum, ex meritis Jesu Christi quadraginta dies de vera Indulgentia in forma ecclesiae consuetiva cunctis fidelibus, qui sacramentali confessione expiati sacraque Synati refecti, cultum misericordiae Deo debitum in hac ecclesia a Nobis consecrata tunc exhibuerint, concedimus“.

Ezen két ünnepnek egy napon tartását és pedig vasárnapon indokolták: hogy hétköznap a hívek napi munkájokkal levén elfoglalva, nem ünnepelhetnek s különben is kevesen levén már e miatt is nagyobb ünnepélyesség ki nem fejthető hétköznap, hanem csakis vasárnap, midőn az ünnepély már a nap tényszerűségén fogva nagyobb hatású szokott lenni.

Ezen év — 1870 — még le sem gördült s a plébánia élén egy másik egyházi férfival — Veress Antal plébánossal találkoztunk. Ugyanis Bakk Endre első önálló lelkésze e hitközségnek, egy évi működése után többszörös folyamodására Oláh-Láposbányára tetetett át és helyébe Veress Antal kolozsvári első segédlelkész neveztetett ki e hitközség lelkészévé. Bakk Endre tehát kevés időt töltött itt, de ez időt is nevéssé tudta tenni. Beszélj erről a nagy szorgalommal és pontossággal vezetni kezdett Háztörténet, a Takarékmagtár életbelepítésére s aztán szóluak mindazon körülmények, miket ezen 1870-ik évről eddigelő felhoztam. — Utóda nem kevesebb buzgósággal állott a kis nyáj élére; elégitette ki annak lelki szomját s Fogarassy patronosságára mellett fejlesztette ezen új plébánia anyagi ügyeit is, úgy, hogy ezek az ottani többi felekezettekkel szemben esorbát nem szenvedtek. Mielőtt azonban Veress Antalnak, mint Apa-Nagyfalun második önálló lelkészének főbb ténykedései és alkotásairól megemlékezném: in nucleo idejegyzem életmenetét.

Veress Antal született 1843-ik év június 7-én. Szülőtőrdje Nagy-Káson-Feltű. Elemi és a gymn. iskolának végzése után erdélyegyházmegyei papnőven lett. Mint jeles növendék a Pazmaneumba jutott. Hoonnan haza jöven, 1866. július 22-én pappá szenteltetett és püspöke Fogarassy Mihály a képzett fiatal papot mundjárt marosvásárhelyi tanárnak alkalmazta, egyuttal kapláncodván is. Innen 1868-ik évben Kolozsvár nagyteknitelyű plébániájába került segédlelkésznek s mint ilyen a társadalomban általános bizalmát, szeretetét vívta ki a nyájnak és városi publikumnak. Itt 1870. novemberéig működött. Ekkor (1870. november 6-án) Apa-Nagyfaluba jött, hol 1875. szintén november 6-ig működött, mikor Erdődi Dávidnak adta át a plébániát, mert a eskü-szent-tamási nemes hitközség élére nevezte ki főpásztorra. Innen szülőtőrdje lelkipásztorául kívánva, meg is választotta s így [most nemes Nagy-Káson tekintélyes plébániája híveit szerencsétlenül buzgó lelkipásztor-sága folyós tevékenységével. Lönhart Ferenc püspök az egyházi férfiak törzstiszti sorába emelte, kinevezvő az alsziki és kászoni főesperesi kerület alesperesévé.

Apa-nagyfalui működésénél lelkipásztori ténykedésin kívül — egyik főcélja volt, hogy az 1871-ben folyamatba jött tagosításnál a róm. kath. egyház is hasonlóan a többi egyházakhoz, jogos igényeiben kielégíttessék. Ezt kívánták a plébános és kántortanító érdekei is. De a róm. kath. hitközségnek kívánalmait már a tagosítási előértekezeteknél a birtokok urak egy része nem akarta figyelembe venni; mint újonnan keletkezett egyházat nem létezőnek óhajtottá volna

a tagosításnál tekinteni. De Veress Antalban az úgy buzgó védőjére talált. Egy nyilatkozatot adott be a tagosító bizottsághoz a törvényszék előtti tárgyalás végett. Ennek főbb pontjai következők:

1.) Valamint a többi egyházak, úgy a római kath. anyaszentegyház is a patens és általában a törvénynek védelme alatt áll. Azért a törvényesen megállapított és tényleg létező apagyfalui róm. kath. egyház is a más két vallásfelekezettel minden tekintetben teljesen egyformán dotáltassék, valamint a szántóföldekből, úgy a közhelyek-, közös erdők- és legelőkből is.

2.) Mind a plébánosnak, mind a kántortanítónak adassék külön tag és birtokiv.

3.) Kéri, hogy a plébános és kántortanító tagja helyeztessek el közvetlenül a falu mellett — akár a „Káptalystya“ határon, akár az oroszfalui út mellett.

4.) A közterdőköl és legelőkből is adassék ki a róm. kath. egyháznak az öt megillető része.

5.) Az iskolák részére is a közös területből elkülönített javadalmozást kér.

6.) Az ugynevezett „Papok rétjére“ hasonlóan a több felekezetek papjaihoz — ő is igényt tart.

7.) A közös temető, mint a három egyház birtoka, közösen használtassék.

Veress Antalnak ezen felebbezése eredményes volt, mert 1872. szeptember 13-án végrejárt tagosításkor:

A papi birtok kibasítottat az oroszfalui út mellett az ugynevezett Csipkés dűlőben a róm. kántor és a közös iskola tagjai között. Területe 16 becsbold. — A kántor részére jutott hat becsbold.

A közös temetőből jutott $\frac{1}{3}$ rész (1067 □-öl).

Atadott az egyháznak 5 hold és apapnak három hold, a kántornak pedig 2 hold erdő a Szelbocsban.

De ezeken kívül Veress idejéből a hitközségre nevezetes mozzanat azon körülmény is, hogy 1872-ben a lelkészi lakást Fogarassy püspök felépítteti. Vállalkozó Varga István volt, kiezévdécember 4-én adta át a plébánosnak és Vincze Ede gazdatisztnak, ki kezelője volt a Mariaffy-téle — Fogarassy püspök által megvásárolt apagyfalui uradalomnak. — A telket, melyen a papi lakás áll Fogarassy püspök Dásznal Jeleb nevű birtokostól 1872-ik évben 1000 frton vásárolta. A lakás belső telke az 53 t. j. sz. 137. 138. és 166. h. sz szerint 799 □-ület tesz. Van a lakásban 4 lakószoba, egy konyha, kamara és kettős pince. A kemény anyagu lakás építkezési költségei 10,000 frt tettek. — A papi telken levő gazdasági épületek következők: egy istálló 10 drb. marha számára, egy esztr, törökbuza kas- és kettős szénás hajúval s alól kőalapu színnel, melyek mind zsendelylyel vannak fedve 2000 frtba kerültek.

Megtérések Szent-Andráson. Az 1872-ik év a hitélet mezején is szép aratást tár elénk. Veress Antal lelkész e filiában vízkeresztü házszentelést végezve, az ottani görög-nem-egyesült vallású hívek közül oda nyilatkoztak előtte, hogy a róm. kath. vallásra obajtanának áttérni. Ennek következménye az lett, hogy január 14. és 15. napjain 23 család, összesen 96 lélek jelentette a majó-szentandrázi disunitus lelkész előtt először azon szándékát, hogy római katolikusok akarnak lenni. Nagy ellenhatás alatt álltak a convertálni akarók, mert a görög-nem-egyesült urak még anyaszentegyházuk iránti gyűlöletük nyílt

kifejezése és kibebítésével is igyekeztek ezeket szándékuktól visszatartani. De — bár némelyikét sikerült is visszatartani, mégis február 11-én azon örvendetes esemény történt, hogy 44-en közülök, miután a törvényes kétszeri jelentkezést megtették: a római kath. anyaszentegyház kebelebe ünnepélyesen átvették. Minek folytán április 4-én a szentjakabi missio Szent-Andrára áttételet.

Ujabb fiókközségek. Fogarassy püspök saját tapasztalata alapján meggyőződve arról, hogy némely hitközsegeket könnyebb Apa-Nagyfaluról adminisztrálni, mint eddigi anyaszentegyházunkból, az 1870. évi 2070. számú főpásztori alaplevelében jelzett filialisok számát még szaporította a következőkkel:

1) A csieső-keresztúri parochia kebléből: Bethlen és Somkerékkel;

2) A katonai parochiától pedig: Szász-Uj-Óst, Szász-Móricot, Szász-Mátét és Szász-Ujfalut esatolta Apa-Nagyfaluboz. (Nr. 1721—1871.)

Mise-alapítvány. 1872. évi Szent Mihály napján 2712 sz. alatt következő alaplevelet állítja ki:

„Mintán Isten kedvező kegyelméből mai napon mint Szent Mihály főangyal ünnepén hetvenharmadik névnapomat épen ezen szentegyházban ünnepelhetem, melyet Isten dicsőségére s Szent Gellért püspök és vértanu tisztelőre építtettem s ma két éve ünnepélyesen felszenteltem: ezen örvendetes eseménynek emlékére s az irtalmas Isten jószágérti hálaadásul ezenne 200 azaz kétszáz pengő forintot teszek le örökre fenmaradóan ájtatos alapítvánnyul az itteni róm. kath. templom pénztárába, oly feltétellel és kötelezéssel, hogy a mostani és mindenkor apa-nagyfalui róm. kath. lelkész évenként Sz. Mihály napján, vagy a rákövetkező napon egy ünnepélyes szent misét életemben az én szándékomra, ha pedig az irtalmas Isten magához szőlítand az én lelkeim búváóságáért a Mindenhatónak bemutatni tartozzanak. Az alapítványi tőke most két drb. erdélyi földtebermentesítési kötelezvényben az itteni templom pénztárába letételetik s a lelkész felelős kezelésére bízatik. . . . (folytatólag intézkedik, hogy a kötvények kisorsoltatásakor az alapítványi tőke a deési kisegítő pénztárba tétessék) . . . S végül így intézkedik: „Az alapítvány kamatjából kapjon évenként a lelkész 5 frtot, a kántor 1 frtot, a harangozó 50 lrt. A mi ezen felül fenmarad, osztassék ki a helybeli szegények közt. — Adtam Apa-Nagyfaluban 1872. évben Szent-Mihály napján. Fogarassy Mihály sk. erdélyi püspök.

(Folyt. köv.)

T Á R C A

A Fekete könyvből.

IV.

Hymnus.

Ez is régóta a begyemben van. Mert végtelenül bosszant az a képzet, hogy a mit ezzel az imádsággal véghez visznek. Kiesinyeskednek, dogmatikus hadjáratokat intéznek ellene,

végig harcolják a szelmalomharc küzdelmének minden komikumát, kompromittálják a józan eszüket a művelt világ előtt, csak hogy valahogyan kidobják a templomból. Képmutatók! mit alakoskodtok? Mondjátok meg az igazat, hogy mi sérti a fülleteket, s ne irkáljatok rá mindent a dogmák táblájára. Ha nem mondjátok, majd megmondom én mindjárt.

De előbb egyébről beszélék.

Mert vannak olyanok is, a kiket csak épen az sért, hogy annas az imádságnak a szerzője nem kath., hanem proteatás. Hát kérem teletstük el a szerző nevét, s akkor mi lesz? Mit szólnának ahhoz a költeményhez, ha pl. nem tudnák a szerző nevét? Ha ez is csak úgy született volna, mint a népdalok: lehelik a virágok, dalolják a madarak, s aztán egyszerre tudja mégis mindenki: gyermekek, szegények, a kik soha irást nem láttak?

És máskülönbben is nevéteségek tartom az ilyen gondolkozást. Előttém legalabb nevéteségek, mikor valaki Vörösmartyánál katolicizmust keres, csak azért, mert Vörösmarty kath., s dogmákat hajgál a Kölesy fejéhez, azért, mert véletlenül református. Mert a ki életében nem csak levelet irt és kenyeret ütött, hanem még olvasott is, az tudja, hogy az irások alapján a protestans Kölesy nagyobb kath., mint a kath. Vörösmarty. Én nem veszem magamnak azt a fáradságot, hogy ezt be is bizonyítsam, hanem a ki kételkedik, annak azt mondom: tessék olvasni és tanulni, mert én is tanultam annak idejében.

Most már végzek a dogmászokkal. Ezek azt állítják, hogy a két utolsó sorban dogmatikus vétség van. Már mint hogy ebben a kettőben:

Megbűnbödté már e nép
A multat s jövőndöt.

És ennek a két sornak is csak épen az utolsó szava olyan természetű, hogy dogmát sért. Ha rossz a termés. Puritán felfogású esztetikuskok szerint u. i. ezen mondatlál le van tagadva az egész mennyország, sőt a pokol is, hogy a tisztító helyről ne is szóljunk. Ha valaki ezt a következtetést élő szóval mondaná nekem, azt kérdezném tőle: ugyan kérem, a tisztelt családjában nem szenvedett senki sem idegbántalmakban? De mert nyomtatásban láttam, én is nyomtatásban felelek.

Tehát a „jövendővel“ le vannak tagadva a négy utolsó dolgok: halál, élet, pokol, mennyország. Jó. Hát a mul. al mi van tagadva? Az ó kor? a puskapor feltalálása? Amerika felfedezése? Pedig lássák Kölesy bitt az ó-korban. Tudott görögül és latinul. Fordított is görögöböl. Járjanak utána, hogy mit? Amerikát is ismerte. Puskaport is látott. Hanem, ha nem is látott volna, egy erényben mindenesetre kimagaslott: jól tudott magyarul. Mert büszke magyar volt, fájának törzsöke keleten termett. És én önöknek csak egy tanácsot adhatok: tanuljanak meg magyarul. Megbűnbödni nem azt jelenti magyarul: letagadni valamit, hanem: megszenvedni, meglakolni valamért. Megbűnbödni a multat, azt teszi magyarul: meglakolni a multért; megbűnbödni a jövőt, annyit jelent: előre megszenvedni a jövőért, a jövőben elkövetendő bűnökért. Lássák tisztelt dogmász urak, ha ez utóbbiban keresnek a dogmatikai botlást, hát ez még volna valami. Ha azt mondanák: a jövőben elkövetendőért nem lehet már előre eleget tenni, ehhez még hozzá szólnék. Mert akkor azt mondanám: citálják azt a dogmát, amely az önök állítását megerősíti. Aztán akkor valahogy elhallgatnék. De addig nem. És beszélhetek nyugodtan, mert azt a dogmát nem kapják meg.

Nem is lát a magyar ember ebben a költeményben dogmavétséget legfennebb úgy nevezett auxéziát, a mi megvan engedve a költőknek. És én el is tudom nézni a költőnek azt a nagyítást. Mert sokszor elgondolkozom arról, a mit Petőfi kérdez egyik költeményében: vajjon az emberiség könnyíti lemosak-e az emberiség szennyét? Ki mondja meg? Ki mondja meg? — Tudom, hogy a bűn nagy dolog. De ki nem érezte, hogy mit tesz az, mikor a szemből legördül egy csepp, a mely forró? égeti az arcot, égeti a szívet? A mi

kihull az árvák szeméből, a nyomorultakéból, betegekéből, özvegyekéből, szomorkodókéből? Istenem, mennyi hull le naponta a porba! S ezeketem szedi össze angyalnak keze? Ezekből is csak sár lesz? Hát ha ezek mérlegbe kerülnek, mi lesz nehezebb: a bűn? a könny? . . .

S hát nemzetem bűneit letörlik-e azok a forró könnyek, a mik századokon áztatták a sírokat? Vétkeztünk, de hól a nemzet, a mely a kiengesztelés nagyszerűbb munkáját végezte volna el, mint a miénk? Vértürdönk volt a Sajó vize, temetőnk volt Mohács és Világos, háromszáz esztendőn keresztül folyt a vértünk a hitéri, az Istenéért. Hiszen a hitért öntött vér fehére mos, mint a keresztység, s mi másfél századon át tisztítottuk magunkat. Hát semmi ez? Van még nemzet, a mely ezt megtette volna? S ha az utolsó sóhaj-sücsen elfeledve az Isten előtt, csak épen a magyar könny és magyar vér volna értéktelen előtte? Nem, ezt nem hiszem. Előtte is szent kell hogy legyen nemzetemnek vére, s nem felelheti el azokat az idöket, mikor „kínzó rabság könnye hullt árvánk hó szeméből”. — Minél többet gondolok azokra az idökre, annál inkább kissebbedik föltem az a költői auxézis, s utóljára már én is kételkedem: vajjon csakugyan nem bűnhödtünk mi meg multért, jövőért egyaránt?

Es mikor mindezt így elgondolom, s még számba veszek egy körülményt, tisztán látom a lólábat, mely a dogma tikus köntös alól kilóg. De itt a kezemben, s le-töröm én mudjárt.

Mert azt kérdem: tiltották-e be a Hymnust törzsgyökerez magyar vidéken? Tiltotta-e be olyan pap, kinek magyar érzéséhez semmi szó sem fér? Nem és nem. Mert ha a száma már megindul egy pár juh is, az nem számít. Hanem beecselődnek ezzel a nemzetiségi vidékeken, s olyan papok, a kiknek magyar érzés: képmutatás. Hiszen protestáns papok is tiltották el a Hymnust. Hát ezek is a dogmaért lelkesedtek? Hiszen náluk nincs dogma. Betiltották azért, mert szívükben gyűlölik a magyart, mert fáznak mindentől, a mi kizárólagosan nemzeti, a miben a nemzet szívének dobogását érzik. Pedig hól dobog jobban mint az imádságban? Es ök nem akarnak értünk imádkozni. Ne is imádkozzauak, de legalább legyenek becsületések s ne képmutatáskodjanak. Mondják meg tisztán, hogy mi fáj. Miért keresnek dogmát, mikor a szívük romlott? Miért szórnak hitikkelyes villámokat egy szegény költőre, mikor az ő hátukra kellene korbács?

Na de nem indulatoskodom tovább, csak épen még egyet csipek.

Sokszor megtörtént már itt ősi székesegyházunkban, — mely végig szenvedte nemzetünkkel történelmünknek nyolc száz esztendejét — hogy nemzeti jellegű ünnepek után az ifjuság és a nép elénekelte a Hymnust. A katonaság végighallgatta az imádságot, de ott fenn a fuogáló papság otthagyt otárt, szentélyt és elvonult.

Látták volna, hogy milyen pusztá lett egyszerre előttem a templom, Oltár, szentély, a melyet ott hagynak a papok, mikor a nemzetért imádkoznak! Istenem, miutha nem is imádkoztunk volna. Mert előttem nem imádság, ha a pap nem imádkozik velem.

De bezzeg, huzzták volna csak a „Gott erhalte“-t, hogy állottak volna ott ök is!

Szóval nem a költeményben van a hiba, hanem az emberekben.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Püspök Urunk** mult hó 31-dikén az esti vonattal székvárosából elutazott, hogy pihenését megkezdje.

— **Egyházmegyei személyi hírek.** Püspök Urunk mult hó 29-dikén kelt elhatározásával a

Kovács Simon kanonok halálával megüresedett theolodus kanonoki stallumra püspöki jogánál fogva *Gergely Ignác* idösb mesterkanonokot léptette elő, a ki az utjonnan kinevezett ifjabb mesterkanonokkal és gyulafehérvári plebánussal, *Zomora Daniellel* egyidejüleg aug. 1-én a székesegyházban ünnepiesen beiktattattott.

Ujfalussy (Tódor) József dr. apátkanonok saját kérésére a papnövelő rektorságától fölmentetvén, az intézet vezetésével *Balás András* dr. theologiai tanár és vicerector bizatott meg. Ugyancsak *Ujfalussy J. dr.* apátkanonok a *Bathyanéum* igazgatóságáról is lemondván, helyébe *Körödy Péter* dr. theologiai tanár és a nevezett intézet eddigi öre nevezetett ki. *Ujfalussy* apátkanonok lemondásával mindkét intézet régi tapasztalt és odaadó vezetőjét veszíti el, de helyét nemkülönbén képzett és rátermett erök foglalják el, kiknek szívből gratulálunk s új állásuk tökéletes betöltéséhez Isten segedelmét és állandó munkakedvet és eröt kívánunk.

— **Szilágyi Dezsö** volt igazságügyminiszter, 61 éves korában, jul. 30-án szívszélhühdésben meghalt. A magyar jogászvilág és a magyar parlament legkiválóbb tehetségét, legkeményebb erejét siratja az elhunytban. A magyar katholicizmusnak nem volt ugyan barátja, mert az egyházpölitikai, főleg a polgári házasságról szóló törvényekkel, melyeknek ő volt a mestere, nagyon is felizgatta a kedélyeket. Ám minden rosszban van valami jó is. Igy történt itt is. A katholicizmus felébredt, a szunyadó hitélet egyszerre magasra emelkedett s megkezdődött minden vonalon az erővel teljes keresztény restauracio, mely hova-tovább annál jobban erősödik. Olyan forma küzdelem van ma folyamatban, a vallástalansággal szemben, miut a milyen volt a Pázmánék harca a tulkapott protestantizmussal. Akkor is megújult a kath. hitélet s gyözedelmeskedett, most is diadalmasan fog lengeni zászlónk. Mi ezért a fellendítésért csak halálával adózhatunk Szilágyi szellemének. Ellenfelelünk volt, de meg kell adnunk, méltó ellenfelelünk. Ritka becsületesség, őszinteség, sokszor egész a kiméletlenségig, erős és szívós meggyöződés, mely nem hajolt meg a hatalmasak előtt, fajszerelet, bátor szókimondás, félelmetes dialektika voltak az ő rettenhetetlen fegyverei, melyekkel érzékeny sebeket ütött ellenfeleln. A nagy angol államférfiakhoz járt iskolába s a mit tőlük tanult, azt magyar szívének tüzével felolvasztotta s nemzetivé tette.

Még pártfelei is rettegtek tőle, mert tudták róla, hogy ő liberalis volta dacára sem zárta ki a politikából teljesen a morált. Emlékezzünk csak vissza, midőn a fuldokló Bánffy az abszolutizmus behozatalával akarta ideig-óráig fenntartani átkos uralmát. Tekintélyének egész sulyával tiltakozott e merénylet ellen s kiválva a szubordinált táborból, a disszidensek élére állott s a bánfianizmusnak megadta a kegyelemdőfést. Es legujjabban az inkompatibilitási törvény tárgyalásakor minden erejével közremüködött, hogy a magyar par-

lament végre-valahára megtisztuljon az üzérkedő képviselőktől s ne süllyedjen le a tőzsde színvonalára.

És íme a halál akkor tette reá hideg kezét, midőn még azt hitte, hogy az ő órája nem érkezett el, midőn még remélte, hogy ezután fog igazán nagyot alkotni. Isten másképen akarta. Az erős, hatalmas ember most már a történelemé, mely bizonyára szép lapot tart fenn számára hatalmas könyvében, melybe ékes szavakkal lesz beírva az ő el nem muló érdeme, melyet a törvények kodifikációja terén, a magyar államiaság bátor megvédésében szerzett. De kevesen maradtak utánna, kik puritán jellem, tudás és szóknői képesség tekintetében hozzá hasonlók. Hogy ily tragikus hirtelenséggel kellett kialunnia ennek az erős fényességnek! — Emlékét megőrizzük, mert sokat tanultunk tőle, s az ő ereje felébresztette a mi erőnket is.

— **Visszatérés Zágónban.** Julius 28-án Nagy-Pálné sz. Izsák Iona, Hatházi Gyula és neje Solyom Zuzsanna a hely. hitvallásból a róm. kath. Anyaszentegyházba visszatértek. A hitvallást tiszt. Tályán Miklós lelkész kezébe tették le, ki az ember rendeltetéséről tartott nekik rövid oktatást.

I R O D A L O M.

* **Léderer Abrahám: A testi büntetés lélektana.** Külön lenyomat a „Neptanoda“ XXXIII. évfolyamából. 29. l. Bpest. Lampel R. könyvkereskedése. Ára 40 fillér.

A bevezetésben a szerző az embertan és „gyermekisme“ fontosságára hívja fel a figyelmet. Az orvosok részletesen foglalkoznak a gyermekbetegségek megfigyelésével és gyógyításával; de a gyakorlati iskolamesterek nem figyeltek meg a gyermekek lelki hibáit, mert a tanítóképzők alkalmat a megfigyelésre nem nyújtanak. A folyó évben egyik fővárosi iskolában előfordult és nagy hírlapi kavargóást előidéző fegyelmezési eset tárgyalásánál is nélkülözte a pszichológiai fejtegetéseket, pedagógiai bizonyításokat és tárgyi vélemény adásokat, az bírta rá, hogy észrevételei közlésével a kérdés tisztázásához a maga részéről is hozzájáruljon.

A II. fejezetben lelejtésvént azt, hogy a különböző büntetések a tiltás ellenére is elő-előfordulnak a legműveltebb államok iskoláiban is, felsorolja a büntetések fajait és azon hibákat, melyek ezeket elő szokták idézni.

A III. fejezetben: „A tanító érzelmei és képzeleti a testbüntetés előtt és után“, azt fejtegeti, hogy minő viszony van a gyermek hibái és a tanító érzelmei közt. Beteges, fiatal, műveltebb, epés véralkatú tanítók hamarabb fordulnak a veréshez. Ha a tanító önszeretében sértik meg, erősebb inger keletkezik és ilyenkor a súlyosabb büntetéstől sem retten vissza. A ki fiatal korában kemény bánásmódban részesült, maga is hajlandóbb a durvaságra. A büntetésnek alkalmazása vagy kerülése függ a képzetektől is. A Szentírásnak a testi büntetésre vonatkozó szakaszai inkább olajat öntenek a tüzre; hasonlóképen az olyan vélemények is, melyek a testi büntetés alkalmazását javallják. Ezzel szemben a tanítóknak mérsékelni kell a haragját, a túlságos nagy buzgóságot és a bamis képzeteket. E végből önmegfigyelésre, önméretre, önévelésre és önmuralomra kell törekednie. Kivált a tanítóképzőkben kell a növendékekre hatni, hogy a szeretet és türelem parancsai szerint járjanak el, mert „minden arénacsapás a tanítóra nézve is morális csapás.“ Az igaz, hogy nehéz dolog vessző nélkül tanítani annak, a ki anélkül tanítani nem tud. A hiba főkéletes gyógyítását a tanítóképzéstől és a korszellemtől, a fe-

gyelmezés valódi okainak ismeretétől s a haragot felkeltő okok elhárításától kell várni. De a tanító a kellemetlen utókövetkezményekre való gondolás is hathatósan figyelmeztetve a testi büntetéstől való tartózkodásra.

A testi büntetés azonban a tanulóra nem is a kiváltó hatást teszi, a kiváltó javulás helyett legtöbbször ijedséget, szégyent, fájdalmat, haragot, bosszankodást, önvédelmet, ellenállást kelt.

Az oly iskolában, a hol a testi büntetés nagyon divik, a tanulók között hazugság, tettetés, vadság, bosszu stb. kap lábra. A büntetéstől való félelemben nem egy tanuló vetet véget életének. De még a tanuló-társakra sem bír javító hatással, „Itt-ott talán visszariasztó hatást gyakorol, másrészt azonban a káröröm, az üldözés, a rágalomzás, a bosszantás, a harag érzelmeit kelti fel.“ A vérmes és jókedvű gyermekekre néha éppen komikus hatást gyakorol.

A szülők és társadalom véleménye a büntetéssel szemben korok és népek szerint változik. A déli népek hevesek, ingerlékenyek, nálunk a testi büntetést a kormány az iskolában eltiltotta. A higgadtabb németeknél és angoloknál nem szokásos a botot törvényileg eltiltani. A középkorban új meg új eszközöket gondoltak ki a tanulók megtenyítésére; ellenben az újkor a szelidséget, emberiséget oktatta a bot helyébe. A XX. század társadalmi változásniből teljesen ki fogja küszöbölni a testi büntetést az iskolából. Általában pedig „az alaposabb lélektani műveltség, a tanulók lelki és testi megfigyelése iránti érdeklődés, a gyermekek jellemhibái okának kitérközése iránti vágy, vagy röviden mondva, embertani belátás és a történeti visszapillantás jobban fogják bízattartani a kezdő tanítót a testi büntetés alkalmazásától, mint a hatósági rendeletek.“ (29. l.)

Ez az értekezés tartalma rövid foglatban. A mint a a rövid összefoglalásból látható, a kérdésnek nem kimerítő tárgyalása az értekezés, de azért fontos adalékokat szolgáltat a testi büntetés határának ismeretehez. Az iskola életének oly fontos részlete a büntetés, hogy feltétlenül szükséges minden tanítóra nézve a kérdés minden irányú megismerete. Ebből a szempontból ajánlatos, hogy minél többen olvassák a kis értekezést.

Az elismerő méltatás mellett azonban nem lehet elballagatnunk két észrevételt. Az értekezés stílusa itt-ott magyarul; azonkívül a sok idegen műkifejezés a megértésnek áll utjában. A 28. lapon Orbilius Plagouast a Kr. utáni 69. évben szerepelteti, holott eléggé ismeretes, hogy Horatius, a kinek Orbilius mestere volt, a Krisztus előtti első században (65–8.) élt.

Péter János.

— **Szerkesztői üzenet.** K. L. Még mindig simítani kell. Levél ment.

P Á L Y Á Z A T O K.

— **Az ülkei róm. kath. elemi iskolához két tanító állásra f. év augusztus 25-ig pályázat nyitattik.** Jövedelem: 800–800 kor. szükséges tiszta, az iskola épületben közös lakás, három szoba, egy pince s egy kamrával és veteményes kert. A jogosultknak korpótlék. Kötelesség: a mindennapi és ismétlődő tanítás, plombomba vezetés és szükség esetén kántoriakban segédkezés. Oklevéllel bírók pályázhatnak. Ülke (n. p. Székelyudvarhely) 1901. július 28-án *Iskolaszék*.

— **Az udvarhely-szenttamási róm. kath. kántortanító állásra f. év augusztus 20-ig pályázat nyitattik.** Jövedelme 800 kor., szemintem alaplól. 23 kor., tandíjból: 36 K.; stólaból: 90 K. 48 terü tizti fa. 1 $\frac{1}{2}$ hold szőlő és kaszáló birtok, három szoba, kamra és pincével bíró lakás, gazdasági épületek es kert. Kötelessége: mindennapi és ismétlődő tanítás, a kántori teendők végzése, egyéb templomi szolgálatok és faiskola kezelés. Udvarhely-Szent-Tamás, 1901 július 28-án, n. p. Széke-Udvarhely. *Iskolaszék.*

Kiadja: Az erdélyi róm. kath. irodalmi Társulat. Felelős szerkesztő: **Zlamál Ágost.**

Szerkesztőtársak: **Eröss József, Péter János dr., Szilveszter Ferenc dr., Wagner Sandor.**

Nyomatott Papp Györgynél a püsp. lyc. könyvnyomdában Gyulafehérvárt.